

Θέατρο & παραστατικές τέχνες
στην εκπαίδευση:

Ουτοπία ή
Αναγκαιότητα;

Theatre/Drama & Performing Arts
in Education:

Utopia or
Necessity?

Επιμέλεια: Μπέττυ Γιαννούλη, Μάριος Κουκουνάρας-Λιάγκης
Edited by Betty Giannouli, Marios Koukounaras-Liagkis

Θέατρο και παραστατικές τέχνες στην εκπαίδευση: Ουτοπία ή Αναγκαιότητα;
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μπέττυ Γιαννούλη, Μάριος Κουκουνάρας-Λιάγκης

Δεκέμβριος 2019

ISBN: 978-960-9529-05-1

© ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΔΙΚΤΥΟ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τηλ: 2106541600

Email: info@theatroedu.gr

Διεύθυνση: Ευμολπιδών 41,

11854, Αθήνα

Ιστοσελίδα: www.TheatroEdu.gr

Γλωσσική επιμέλεια στα ελληνικά: Αλέκα Πλακονούρη

Σελιδοποίηση-εξώφυλλο: Λίζα Παντελιάδου

Φωτογραφίες: Στέφανος Γώγος, Χρήστος Ραχιώτης

Theatre/Drama and Performing Arts in Education: Utopia or Necessity?

EDITED by Betty Giannouli, Marios Koukounaras-Liagkis

December 2019

ISBN: 978-960-9529-05-1

© HELLENIC THEATRE/DRAMA & EDUCATION NETWORK (TENet-Gr)

Tel: +30-2106541600

Email: info@theatroedu.gr

Postal address: 41 Evmolpidon St. 11854, Athens, Greece

Webpage: www.TheatroEdu.gr

English language editing: Niki Karagianni

Layout-Cover design: Liza Panteliadou

Photos: Stefanos Gogos, Christos Rahiotis

Ικανότητες, εμπειρίες και γνώσεις των φοιτητών των Performance Studies στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση των ΗΠΑ

Βασιλική Ρήγα

Περίληψη

Οι Performance Studies (PS) ως ιδιαίτερος κλάδος σπουδών εντάχθηκε στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση των ΗΠΑ στην αρχή της δεκαετίας του '80. Στα σαράντα χρόνια ακαδημαϊκής παρουσίας του, δεν έχει μόνο εδραιωθεί σε πολλά και διαφορετικά προγράμματα σπουδών, αλλά έχει απομακρυνθεί από την ακαδημαϊκή παράδοση των θεατρικών σπουδών, έχει διευρύνει τον ορίζοντα των παραστατικών τεχνών και έχει αναπτύξει ιδιαίτερες μεθοδολογίες και πρακτικές στη διδασκαλία των PS. Στην προσπάθεια να προσδιορίσουμε το πεδίο των PS και να εντοπίσουμε το προφίλ και τις δεξιότητες του μελλοντικού επαγγελματία των διαφόρων ειδών της Performance, μελετήσαμε όλα τα προγράμματα σπουδών των αμερικανικών πανεπιστημίων σχετικά με τις PS. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι PS δεν αποβλέπουν απλώς στην εκπαίδευση των φοιτητών ως μελλοντικών καλλιτεχνών, αλλά επίσης στην καλλιέργεια ολοκληρωμένων και ενεργών πολιτών, που είναι ανοιχτοί στην επικοινωνία και την πολιτισμική πολυμορφία, διαθέτουν ενσυναίσθηση, επιδεικνύουν δεξιότητες κριτικής σκέψης, ανάλυσης, οργάνωσης και σύνθεσης. Κοινός στόχος των προγραμμάτων σπουδών της Performance είναι η υιοθέτηση από τους φοιτητές της παραστασιακής σκέψης ως μοχλού κοινωνικής-πολιτικής αφύπνισης, ως τρόπου κοινωνικής ανάλυσης και θέασης του κόσμου μέσα από το πρίσμα της παραστατικότητας.

Λέξεις-κλειδιά: *Performance Studies, Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ΗΠΑ, ανάλυση περιεχομένου, παραστασιακή σκέψη*

1. Οι Performance Studies στην Αμερική

Το τοπίο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής συνεχώς μετατοπίζεται, με αποτέλεσμα την εμφάνιση γνωστικών αντικειμένων που δίνουν έμφαση στον όρο «Studies», όπως είναι, για παράδειγμα, οι Performances Studies¹ (στο εξής PS). Στα σαράντα χρόνια ακαδημαϊκής παρουσίας τους, οι PS έχουν εδραιωθεί ως διεπιστημονικό πεδίο σε πολλά και διαφορετικά προγράμματα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, σε αρκετά ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Αμερική. Παράλληλα, έχουν αυξηθεί οι ερευνητές και οι επαγγελματίες του πεδίου αυτού, έχουν πολλαπλασιαστεί τα ερευνητικά άρθρα και τα περιοδικά που δημοσιεύουν έρευνες και κείμενα ειδικά για τις PS και από το 1997 υπάρχει πλέον και η επαγγελματική ένωση Performance Studies International (www.psi-web.org).

Έχει αρκετό ενδιαφέρον ότι το πεδίο σπουδών της Performance εμφανίστηκε στην Αμερική στις αρχές της δεκαετίας του '80, χωρίς να έχει επεκταθεί σε άλλες γεωγραφικές τοποθεσίες, δεδομένου ότι η Performance ως ανθρώπινη δραστηριότητα είναι φαινομενικά οικουμενική και υπάρχει από τις απαρχές του ανθρώπινου είδους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Marvin Carlson, οι PS αποτέλεσαν την πλέον εύρωστη πολιτιστική δραστηριότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 και παρ' όλη την παγκόσμια εξάπλωση της παραστασιακής διαλέκτου, πρόκειται ουσιαστικά για αμερικανικό φαινόμενο (Carlson, 2014· Carlson, 2004). Μόλις πρόσφατα άρχισε να δημιουργείται κλάδος σπουδών της Performance ή να διδάσκονται σχετικά μαθήματα σε πανεπιστήμια εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως στο Simon Fraser στον αγγλόφωνο Καναδά, σε αρκετά πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου, στο Πανεπιστήμιο του Σίδνεϊ στην Αυστραλία, στο Auckland University of Technology στη Νέα Ζηλανδία, στο

National University της Σγκαπούρης και στο Πανεπιστήμιο Kwazulu-Natal στη Νότια Αφρική, δείχνοντας, σύμφωνα με τον Jon McKenzie (2006), μια εδραίωση των PS στον αγγλόφωνο κόσμο.

Η παρουσία των PS είναι τόσο «γοητευτική», ώστε ερευνητές και ακαδημαϊκοί από άλλους κλάδους σπουδών ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για τη θεωρία και την πρακτική εφαρμογή των PS στον τομέα τους, εκκινώντας από την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την εθνογραφία, την ψυχολογία, τη γλωσσολογία και τις τέχνες, και φτάνοντας μέχρι τις φεμινιστικές σπουδές, τη διοίκηση επιχειρήσεων και τις οικονομικές επιστήμες. Πιθανή αρνητική συνέπεια της επέκτασης και της παρουσίας των PS σε πλήθος γνωστικών περιοχών είναι η δυσκολία ορισμού του ακαδημαϊκού πεδίου τους, η φαινομενικά αυξημένη ασάφεια της έννοιας και η δυσκολία πλαισίωσής της λόγω του ότι μεταβάλλεται ανάλογα με το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο εντάσσεται. Ο Βάλτερ Πούχνερ συμφωνεί ότι μέχρι σήμερα «το “θεώρημα” των performances του R. Schechner και το μεθοδολογικό υπόβαθρο των Performance Studies παραμένει σε μεγάλο βαθμό ρευστό και αδιευκρίνιστο» και τις ορίζει ως «υβριδικές σπουδές» (Puchner, 2014, σ. 63).

Η διεπιστημονική προσέγγιση των PS έχει όμως και θετικές συνέπειες, καθώς, με την ενσωμάτωση και τη διασύνδεση θεωριών και μεθόδων που έχουν προτείνει μελετητές από άλλους κλάδους, εμπλουτίζει το πεδίο, εισάγει καινοτομίες και ανοίγει νέους ορίζοντες. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει και ο Richard Schechner (1989), κάθε γνωστικό αντικείμενο ορίζεται κυρίως από την ανάγκη μιας κοινότητας θεωρητικών να συγκεντρώσουν ανθρώπους που ασχολούνται με ένα συγκεκριμένο σύνολο ερωτήσεων, δεδομένων και μεθόδων. Ακριβώς αυτή η δυνατότητα «ενσωμάτωσης» που χαρακτηρίζει το πεδίο των PS το καθιστούν μεγαλύτερο «από το άθροισμα αυτών των ενσωματώσεων», όπως σχολιάζει η Barbara Kirshenblatt-Gimblett (2004, σ. 43).

Αν ανατρέξουμε στην ιστορική ανασκόπηση του πεδίου, αντιλαμβανόμαστε ότι οι PS είναι έννοια αμφισβητούμενη ήδη από τη θεσμική της εκκίνηση, λόγω του ότι η καταγωγή της είναι διπλή και προέρχεται από δύο διαφορετικές σχολές. Το 1980 το Graduate Department of Dramatou Tisch School of the Arts του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης μετονομάστηκε σε Τμήμα PS, συνδέοντας το θέατρο του Richard Schechner και την ανθρωπολογία του Victor Turner. Τέσσερα χρόνια μετά, το Department of Oral Interpretation του Northwestern University, υλοποιώντας μια μεγάλη στροφή προς την παραστασιακή διάσταση της προφορικής επικοινωνίας και τις λιγότερο κωδικοποιημένες μορφές της (όπως είναι οι προσωπικές αφηγήσεις, οι αυτοβιογραφίες, οι προφορικές ιστορίες), μετονομάστηκε επίσης σε Τμήμα PS (Kirshenblatt-Gimblett, 2004· Komitee, χ.χ· Τσίχλη, 2008).

Οι θεωρητικοί των δύο σχολών των PS, παρόλο που μοιράζονται αρκετές θεωρητικές δεσμεύσεις και αλληλοσυνδέονται πολλαπλώς (McKenzie, 2001, σ. 47), οργανώνουν διαφορετικά συνέδρια και κάθε σχολή έχει τα δικά της επιστημονικά περιοδικά και βιβλία. Ως αποτέλεσμα, αφενός δεν υπάρχει ολιστική αντίληψη του πεδίου, αλλά, αφετέρου, κερδίζει συνεχώς έδαφος στα προγράμματα σπουδών και στις προτιμήσεις των φοιτητών. Η σχεδόν παράλληλη πορεία αυτών των δύο σχολών μπορεί να τις απομάκρυνε από την ακαδημαϊκή παράδοση των θεατρικών σπουδών, να τις συνέδεσε με τη γλωσσολογία, την εθνογραφία, τη λαογραφία και τη λογοτεχνία, να τις οδήγησε να τροποποιήσουν και να επεκτείνουν τις έννοιες της παράστασης και της τελετουργίας, αλλά ταυτοχρόνως διεύρυναν τον ορίζοντα των παραστασιακών τεχνών, ανέπτυξαν μεθοδολογίες και πρακτικές στη διδασκαλία των PS, δημιούργησαν νέους ερευνητές και επαγγελματίες της Performance, όπως και μια «νέα διακλαδική υπερ-επιστήμη» (Πούχνερ, 2010^β, σ. 506)· μια επιστήμη που υποστηρίζει ότι όλα γίνονται και δρουν επιτελεστικά, από τους απλούς κοινωνικούς ρόλους που αναλαμβάνει ο καθένας μας μέχρι την ενσώματη παρουσία της ψηφιακής πραγματικότητας (McKenzie, 2001, σ. 267).

Εντοπίζοντας το προφίλ και τις δεξιότητες που αποκτά ο φοιτητής² κατά τη διάρκεια των σπουδών του ως μελλοντικός επαγγελματίας και ερευνητής των PS, που θα συνεχίσει να επεκτείνει και να διαμορφώνει το μέλλον του πεδίου, μπορούμε να κατανοήσουμε –ως έναν βαθμό– τους λόγους εδραίωσης και εξάπλωσης του πεδίου στην αμερικανική ακαδημαϊκή κοινότητα, όταν σε άλλες χώρες οι παραστασιακές τέχνες υποβαθμίζονται και χάνουν τον ρόλο τους στην εκπαίδευση και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ανθρώπου.

2. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου

Έχοντας ως στόχο να μελετήσουμε τη συμβολή του πεδίου των PS στην εκπαίδευση των φοιτητών, δηλαδή τις ικανότητες, τις εμπειρίες και τις γνώσεις που αποκτούν, αλλά και στην προσωπική και κοινωνική τους ανάπτυξη, μελετήσαμε όλα τα προγράμματα του 1ου, 2ου και 3ου κύκλου σπουδών των αμερικανικών πανεπιστημίων, τα οποία περιλάμβαναν ως μάθημα τις PS. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν ηλεκτρονικά από τις επίσημες ιστοσελίδες των τετρατών ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ιδιωτικά ή δημόσια πανεπιστήμια και κολέγια) στην Αμερική και τους οδηγούς σπουδών των Τμημάτων και των Σχολών, αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά, ενώ η επεξεργασία τους έγινε με το λογισμικό πακέτο Nvivo 10.

Η ανάλυση περιεχομένου που ακολουθήσαμε στην έρευνα δεν περιορίστηκε στην απλή καταμέτρηση των λέξεων, αλλά επικεντρώθηκε στην ερμηνεία του περιεχομένου μέσω της συστηματικής διαδικασίας της ταξινόμησης, της κωδικοποίησης και της ταυτοποίησης θεμάτων ή μοτίβων (Hsieh & Shannon, 2005). Για την ανάπτυξη των κατηγοριών της έρευνας ακολουθήθηκε η επαγωγική μέθοδος, ορίζοντας αρχικά κάποιες κατηγορίες με βάση τον στόχο της έρευνας, όπως οι ικανότητες, οι εμπειρίες και οι γνώσεις που αποκτούν οι φοιτητές και η συνεισφορά των PS στην προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ανάπτυξή τους. Στη συνέχεια, κατά την προσεκτική ανάγνωση του περιεχομένου, εμφανίστηκαν νέες κατηγορίες και υποκατηγορίες, όπως οι θεωρίες, τα διδακτικά εγχειρίδια, οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις, οι μεθοδολογίες και οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται στην ακαδημαϊκή πράξη. Βασική επιδίωξη ήταν να εντοπίσουμε, χωρίς προσωπική παρέμβαση, το είδος εκπαίδευσης που προσφέρουν οι ακαδημαϊκοί στους φοιτητές τους, τουλάχιστον όπως οι ίδιοι το δημοσιοποιούν στα περιγράμματα των σχετικών με τις PS μαθημάτων. Τέλος, τα δεδομένα αποθηκεύτηκαν, οργανώθηκαν, κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν με τη βοήθεια του λογισμικού πακέτου NVivo10.

3. Τα αποτελέσματα της έρευνας

Με τη βοήθεια του λογισμικού πακέτου, αναλύθηκαν 650 σχετικές ιστοσελίδες από 96 ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, που διδάσκουν τις PS σε 31 πολιτείες της Αμερικής, και κωδικοποιήθηκαν 300 σελίδες, που σχετίζονταν άμεσα με τον στόχο της έρευνας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα μαθήματα και τα προγράμματα των PS προσελκύουν μεγάλη ποικιλία φοιτητών, διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων και διαφορετικής ακαδημαϊκής προέλευσης πέρα από αυτή των PS, και κυρίως από τμήματα επικοινωνίας, θεάτρου, χορού, αγγλικής λογοτεχνίας και πολιτισμικών σπουδών.

Η πορεία κάθε φοιτητή είναι διαφορετική. Κάποιοι ενδιαφέρονται να ενεργοποιηθούν μελλοντικά ως ερευνητές, ερμηνευτές, καλλιτέχνες ή είναι ήδη επαγγελματίες της Performance. Μέσα από τις σπουδές τους προετοιμάζονται για σταδιοδρομία σε πολλούς τομείς, όπως, μεταξύ άλλων, στον ακαδημαϊκό χώρο ή στη σχολική εκπαίδευση, στις τέχνες, στις κοινωνικές υπηρεσίες, στον κοινωνικό ακτιβισμό, στις δημόσιες σχέσεις, σε προγράμματα νεότητας, σε μουσεία και άλλα ιδρύματα. Κάποιοι άλλοι μπορεί να γίνουν διευθυντές τέχνης, κριτές τέχνης, επιμελητές, επαγγελματίες σε μέσα ενημέρωσης και τεχνικό προσωπικό στην οργάνωση παραγωγών ή να εργαστούν σε δημόσιες υπηρεσίες και σε μη κερδοσκοπικές εταιρείες.

Οι ακαδημαϊκοί διδάσκοντες των PS προσπαθούν να βοηθήσουν τους φοιτητές να δουν το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων των PS (Schechner, 1988 & 1989) μέσα από διαφορετικές μεθοδολογίες, προσεγγίσεις, πρακτικές και συγκριτικές μελέτες των performances, σε διάφορες εποχές και πολιτισμούς, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο το διεπιστημονικό προφίλ των PS και υιοθετώντας μια ολιστική προσέγγιση στη διδασκαλία τους. Αντλούν θεωρίες, θεμελιώδεις έννοιες και εργαλεία ανάλυσης κυρίως από τα πεδία της ανθρωπολογίας, της γλωσσολογίας και του θεάτρου και επιδιώκουν συνδέσεις με τις παραστασιακές και εικαστικές τέχνες, με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, ακόμη και με τις θετικές επιστήμες. Όπως διαφαίνεται, το περιεχόμενο σπουδών των PS φαντάζει σαν ένα «καραβάνι», μοιάζει να είναι ένα ετερογενές σύνολο ιδεών και μεθόδων εν κινήσει, όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει και ο Dwight Conquergood (1995, σ. 140).

Το αντικείμενο μελέτης των PS είναι φυσικά η Performance, δηλαδή η σωματοποιημένη έκφραση των ανθρώπινων παραστασιακών συμπεριφορών σε μια ποικιλία μορφών, πολιτισμών και ιστορικών περιόδων. Οι φοιτητές προσεγγίζουν το αντικείμενο της Performance με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος επικεντρώνεται στην καλλιτεχνική/σκηνηκή Performance (έργα τέχνης, ρεσιτάλ, θεατρικές παραστάσεις, βραδιά ποίησης ή λογοτεχνίας, χορός, μουσική), δηλαδή στην «επίδειξη δεξιοτήτων» σύμφωνα με τον Marvin Carlson (2004, σ. 72), και αφορά τους μελλοντικούς ερμηνευτές, καλλιτέχνες, θεατές/ακροατές και κριτικούς. Πρόκειται για την αισθητική μορφή του τελεστικού, η οποία ξεχωρίζει από τον δεύτερο τρόπο προσέγγισης, από την καθημερινότητα και από όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, από την επίδειξη ενός αναγνωρισμένου και πολιτισμικά κωδικοποιημένου προτύπου συμπεριφοράς (Carlson, 2004, σ. 72- Πατσαλίδης, 2004, σ. 201).

Ο δεύτερος τρόπος προσέγγισης επικεντρώνεται στις επικοινωνιακές και πολιτισμικές συμπεριφορές του ανθρώπου, που μπορούν να κατανοηθούν μέσω του φακού της Performance, δηλαδή με όρους δραματουργικούς. Σε αυτές τις συμπεριφορές εντάσσονται οι ατομικές και συλλογικές πολιτισμικές performances, δηλαδή οι καθημερινές κοινωνικές συναναστροφές, η ταυτότητα, το φύλο, η φυλή, τα αθλητικά γεγονότα, οι τελετές, τα φεστιβάλ και οι πολιτικές αντιπαραθέσεις. Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, η συχνή σύνδεση του αντικείμενου της Performance με τη μέθοδο της εθνογραφίας και η εξουκείωση των φοιτητών με εθνογραφικές μελέτες και αναλύσεις δείχνει από τη μία μεριά την ανθρωπολογική επίδραση στο περιεχόμενο σπουδών του κλάδου και από την άλλη αναδεικνύει τον κλάδο των PS όχι μόνο ως αντι-

κείμενο μελέτης, αλλά και τη σημασία του ως μεθόδου διερεύνησης και τρόπου παρέμβασης στον κόσμο.

Τέλος, υπάρχει σύνδεση και συνέχεια μεταξύ των δύο μορφών, δηλαδή ανάμεσα στη θεατρική και την καθημερινή ζωή, καθώς πολλές αισθητικές performances παρουσιάζονται υπό το πρίσμα της ανθρωπογεωγραφίας, της ιστορίας και του πολιτισμού των περιοχών και των κοινωνιών και μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως μια συνέχεια από την καλλιτεχνική στην πολιτιστική ζωή του ανθρώπου.

Σε επίπεδο γνώσεων οι φοιτητές εξοικειώνονται με την κριτική θεωρία και τη θεωρία της επικοινωνίας, ενώ εμπλέκονται σε εννοιολογικές συζητήσεις σχετικά με τις βασικές συντεταγμένες της ταυτότητας, όπως είναι οι θεωρίες του φύλου, της σεξουαλικότητας, της εθνικής καταγωγής, με την ηθική, την πολιτική και την εξουσία, με τα κοινωνικά κινήματα, την κοινωνική δικαιοσύνη, τις κοινωνικές/πολιτικές αλλαγές, τη διαπολιτισμική επικοινωνία, τα σύνορα, τον εθνικισμό και την ιδιότητα του πολίτη. Διερευνούν τις γλωσσολογικές παραμέτρους της Performance, τη λογοτεχνία και το Δράμα ως ομιλιακές πράξεις και αναζητούν νέους τρόπους συσχέτισης του σώματος με τον λόγο και την εικόνα. Μελετούν επιστημονικά δοκίμια για τη δραματουργική διάσταση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, την πολιτισμική Performance, τη γραφή ως επίτευση, τον χορό και το θέατρο, θεωρητικά και φιλοσοφικά κείμενα από τον Πλάτωνα μέχρι τους σύγχρονους στοχαστές, θεατρικούς συγγραφείς, συνθέτες και λογοτέχνες, συλλογικούς τόμους, άρθρα περιοδικών και ειδήσεων, διαλέξεις, κριτικές, σενάρια, ποίηση, λογοτεχνία και θεατρικές συλλογές. Αναλύουν παραστάσεις και εκδηλώσεις με τη βοήθεια της παλιάς και νέας τεχνολογίας, όπως βίντεο, ταινίες, ντοκιμαντέρ, μουσικές ηχογραφήσεις, εκδηλώσεις (φεστιβάλ και happenings), κινηματογραφικές προβολές, παραστάσεις (θέατρο, χορός, μουσική, όπερα, ποίηση, κουκλοθέατρο, εκθέσεις), μουσικά εκθέματα και εικαστική τέχνη.

Οι διάφορες μεθοδολογίες και πρακτικές που χρησιμοποιούνται στην ακαδημαϊκή πράξη δεν αποβλέπουν απλώς στην εκπαίδευση των φοιτητών ως μελλοντικών καλλιτεχνών, αλλά επίσης και στην καλλιέργεια ολοκληρωμένων και ενεργών πολιτών, που είναι ανοιχτοί στην επικοινωνία και την πολιτισμική πολυμορφία, διαθέτουν ενσυναίσθηση, δημιουργικότητα και φαντασία, επιδεικνύουν δεξιότητες κριτικής σκέψης, ανάλυσης, οργάνωσης και σύνθεσης. Οι ικανότητες αυτές επιτυγχάνονται με την εμπλοκή των φοιτητών τόσο στην ανάλυση δικών τους ή άλλων παραστάσεων, ως μέρος της αξιολόγησής τους, όσο και στην ατομική ή/και ομαδική καλλιτεχνική δημιουργία σε διάφορα πλαίσια και με διαφορετική θεματολογία. Εξετάζουν τον εαυτό τους και την κοινωνία, θέτουν ερωτήματα με αισθητικό και πολιτικό προσανατολισμό, συμμετέχουν σε διαλέξεις και συμπόσια, αποκτούν ικανότητες δημόσιου λόγου, επίλυσης διαφορών και επιχειρηματολογίας, εκπονούν γραπτά σχέδια εργασίας ή έρευνες και δημιουργούν το δικό τους πορτοφόλιο. Σε επίπεδο επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαιδεύονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ειδήσεις, ταινίες, βίντεο, μουσική, δημιουργική γραφή κτλ.), τη φωνητική και την αφήγηση, την κίνηση, τη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία, τη δραματουργία, την οργάνωση παραγωγής (σκηνοθεσία, σεναριογραφία, σκηνογραφία, ενδυματολογία, χορογραφία), μέχρι και τις δεξιότητες του ζογκλέρ και του κλόουν, τα ακροβατικά και το κουκλοθέατρο.

Κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, οι φοιτητές αποκτούν διαφορετικές εμπειρίες και σε πολλαπλά επίπεδα, μέσω της υλοποίησης δράσεων μέσα και έξω από την αίθουσα διδασκαλίας, όπως είναι η ακρόαση διαλέξεων εκτός πανεπιστημίου, η μελέτη περιπτώσεων, η παρακολούθηση παραστάσεων, εκδηλώσεων, τελετουργιών, συνεδρίων, φεστιβάλ, οι συζητήσεις με καλλιτέχνες, η παρακολούθηση σεμιναρίων, η ανάγνωση κειμένων, κριτικών και περιοδικών, η παρατήρηση ατόμων σε δημόσιους χώρους και η τήρηση ημερολογίου για την καταγραφή των παρατηρήσεων. Πολλές από αυτές τις δράσεις προσανατολίζονται στον κοινωνικό ακτιβισμό, στην πολιτική συμμετοχή και σε πρακτικές που συνδέονται με την κοινότητα του πανεπιστημίου ή και της ευρύτερης περιοχής.

4. Η παραστασιακή σκέψη στην εποχή της Performance

Μέσα από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, αναδείχθηκε ένας κοινός στόχος των προγραμμάτων σπουδών της Performance στις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι διαφορετικές θεωρίες, μεθοδολογίες και πρακτικές που χρησιμοποιούν οι ακαδημαϊκοί για να μυήσουν τους φοιτητές τους στο διεπιστημονικό πεδίο των PS φαίνεται να οδηγούν τους μελλοντικούς επαγγελματίες της Performance στην υιοθέτηση παραστασιακής σκέψης. Η σκέψη αυτή λειτουργεί περισσότερο ως «μοχλός κοινωνικοπολιτικής αφύπνισης» (Τσίχλη, 2008, σ. 185) και ως τρόπος κοινωνικής ανάλυσης (Schechner, 1988) και κατανόησης του κόσμου, μέσα από το πρίσμα της παραστατικότητας παρά ως απλό εργαλείο για τη δημιουργία ενός καλλιτεχνικού αποτελέσματος. Ο φοιτητής αποκτά την ικανότητα να διατηρεί κριτική απόσταση από τα πράγματα και -μέσω της παραστατικότητας- να επαναπροσδιορίζει τόσο το αντικείμενο της μελέτης όσο και τον ίδιο του τον εαυτό. Αυτό διαφαίνεται και από την προσπάθεια των ακαδημαϊκών να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο ελεύθερης

έκφρασης των φοιτητών, εντός του οποίου δεν διακινούνται απλώς θεωρίες και ιδέες, αλλά ταυτόχρονα αμφισβητούνται και επαναπροσδιορίζονται από την ενεργητική συμμετοχή των φοιτητών.

Στα περιγράμματα των μαθημάτων των PS διακρίνουμε μια ισορροπημένη σχέση και ανταλλαγή μεταξύ θεωρίας και πρακτικής, ακαδημαϊκού και καλλιτέχνη, μορφοποίησης της γνώσης και μορφοποιημένης τέχνης (Kirshenblatt-Gimblett, 2004, σ. 46) και μια προσπάθεια επιστημολογικής διασύνδεσης της δημιουργικότητας με την κριτική σκέψη και την πολιτική δέσμευση. Ο Dwight Conquegood είναι πεπεισμένος ότι αυτός ο συνδυασμός της καλλιτεχνικής αριστείας με τον θεωρητικό και μεθοδολογικό προβληματισμό συμβάλλει στο να προσελκύει εξαιρετικούς φοιτητές από διαφορετικά γνωστικά πεδία, εφόσον δεν χρειάζεται να απαλλαγούν από την καλλιτεχνική σκέψη για να γίνουν κριτικοί στοχαστές, δεν χρειάζεται να καταστείλουν τον πνευματικό τους εαυτό ή το πολιτικό τους πάθος για να εξερευνήσουν την καλλιτεχνική τους πλευρά. Γι' αυτούς τους λόγους υποστηρίζει ότι θα πρέπει να καταρρεύσει το χάσμα μεταξύ του καλλιτεχνικού επιτεύγματος και της κοινωνικής ανάλυσης, μεταξύ πρακτικής γνώσης (γνωρίζοντας πώς), θεωρητικής γνώσης (γνωρίζοντας ότι) και πολιτικής κατανόησης (γνωρίζοντας ποιος, πότε και πού) (Conquegood, 2002). Βέβαια, η σύνδεση αυτή ανάμεσα σε όλα τα πεδία και τα διαφορετικά επίπεδα του ατόμου σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι «αρνούμαστε την τοπική και την ατομική διαφορά και μοναδικότητα» του ατόμου, όπως υποστηρίζει και ο Richard Schechner (2011, σ. 15).

Συνεπώς, τα προγράμματα σπουδών των PS επιδιώκουν να βοηθήσουν τους απόφοιτους να κατέχουν τόσο καλλιτεχνικές ευαισθησίες, όπως και να πειραματίζονται σε διαφορετικά είδη της Performance, όσο και να διερευνούν τη διαδικασία δημιουργίας της εκάστοτε κουλτούρας και την πολιτισμική δυναμική, να κατανοούν τη σχετικότητα και τη ρευστότητα των εννοιών της ταυτότητας και του πολιτισμού και να εκφράζουν παραστασιακά την πολλαπλότητα του εαυτού και τα πολιτικά ζητήματα.

Ο αυξανόμενος ενθουσιασμός των φοιτητών που επιλέγουν τις PS ως αντικείμενο σπουδών ή ως μάθημα επιλογής στο πτυχίο τους ίσως οφείλεται επίσης και στις προκλήσεις που θέτει αυτός ο κλάδος σπουδών, εφόσον προτιμά να θέτει ερωτήσεις από το να δίνει απαντήσεις, προτιμά τη ροή από την ακινησία, επεκτείνει τα σύνορα από το να βάζει όρια. Ενδιαφέρεται πιο πολύ για δημιουργίες που κινούνται στα όρια, φέρνει σε συνομιλία καλλιτέχνες και απομονωμένους μελετητές και στεγάζει μια τεράστια ποικιλία θεωριών, αρνούμενος ανοιχτά τους παραδοσιακούς διαχωρισμούς που συνήθως υπάρχουν μεταξύ των πανεπιστημιακών τμημάτων (Komitee, χ.χ., σ. 2).

Τελικά, όλα αυτά που υπόσχεται η συνάντηση των φοιτητών με το πεδίο των PS είναι λογικό να καθιστούν την Performance δημοφιλή στην αμερικανική ακαδημαϊκή κοινότητα. Βέβαια, η ευρεία αποδοχή και χρήση του όρου «Performance» ως εργαλείου σε πολλά γνωστικά πεδία σχετίζεται επίσης, όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο Marvin Carlson, και με τη σημερινή αλλαγή προθέσεων από το «τι» στο «πώς», «από τη συστηματική συλλογή κοινωνικών, πολιτιστικών, ψυχολογικών, πολιτικών και γλωσσολογικών στοιχείων στη μελέτη των μηχανισμών με τους οποίους το υλικό δημιουργείται, ωριμάζει και αλλάζει (Carlson, 2014, σ. 573). Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η Performance στους φοιτητές των αμερικανικών πανεπιστημίων αποτελεί, σύμφωνα με τον Richard Schechner, την καρδιά μιας «σφαιρικής εκπαίδευσης» (1992, σ. 9). Είναι απαλλαγμένη από τους συντεταγμένους θεατρικούς κώδικες και την πειθαρχία, έχει κάνει στροφή από την ποίηση στην κίνηση (Conquegood, 1995), έχει αποσυνδέσει τη μορφή από το περιεχόμενο και έχει δώσει διέξοδο σε εναλλακτικούς τρόπους καλλιτεχνικής ή προσωπικής έκφρασης (Ράπτου, 2014, σ. 21) και καθημερινής διάδρασης.

Έπειτα από το «performative turn», που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια, όλος ο πολιτισμός μπορεί πλέον να ιδωθεί και να «διαβαστεί» από τους φοιτητές και μελλοντικούς επαγγελματίες όχι μόνο ως κείμενο, αλλά ως παράσταση, όπου όλοι είμαστε θεατές και συμμετέχοντες (Πούχνερ, 2010^a, σ. 427 & 2010^b, σ. 506). Εγκαταλείποντας την «εποχή της λογικής» του 17ου και 18ου αιώνα, όπου κυριαρχούσε ο λόγος, και αργότερα η πειθαρχία και η επιστήμη, διανύουμε την «εποχή της Performance», όπου η Performance, σύμφωνα με το κεντρικό επιχειρήμα στο βιβλίο *Performer Else* του Jon McKenzie, είναι ένα οντολογικό, ιστορικό μόρφωμα δύναμης και γνώσης (2001, σ. 18). Είναι «μια απάντηση στην απόλυτη επιστημοκρατία της εποχής μας» και μια «ουμανιστική αντίδραση στον απάνθρωπο ανθρωποκεντρισμό» (Πούχνερ, 2000, σ. 320).

Σημειώσεις

- 1 Οι αγγλικοί όροι «Performance Studies» και «Performance» χρησιμοποιούνται στο παρόν κείμενο αμετάφραστοι λόγω της σημασιολογικής ποικιλίας τους (Πούχγερ, 2011, σσ. 67-68) και της εννοιολογικής και ειδολογικής διασποράς τους (Πατσαλίδης, 2004, σσ. 199-201). Επίσης, βλ. Τσατσούλης, 2007, σσ. 43-46 και Τσίχλη, 2008, σσ. 2-11.
- 2 Η χρήση του αρσενικού γραμματικού γένους στο παρόν κείμενο επιλέγεται αποκλειστικά για λόγους οικονομίας και αισθητικής χώρου.

Βιβλιογραφία

- Puchner, W. (2014). *Η Επιστήμη του Θεάτρου στον 21ο αιώνα. Σύντομος απολογισμός και σκέψεις για τις προοπτικές*. Πανεπιστήμιο Πατρών. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών. Σειρά: ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ, αρ. 1. Αθήνα: Κίχλη.
- Schechner, R. (2011). *Η Θεωρία της Επιτέλεσης*. Αθήνα: Τελέθριον.
- Πατσαλίδης, Σ. (2004). *Από την αναπαράσταση στην παράσταση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πούχγερ, Β. (2000). Βιβλιοκρισίες (κριτική για το Marvin Carlson, Performance. A Critical Introduction). *Παράβασις*, 3, 305-320.
- Πούχγερ, Β. (2010α). *Θεωρητικά θεάτρου. Κριτικές παρατηρήσεις στις θεωρίες του θεατρικού φαινομένου*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Πούχγερ, Β. (2010β). Βιβλιοκρισίες. Philip Auslander. *Theory of Performance Studies. A Student's Guide*. *Παράβασις*, 10, 506-512.
- Πούχγερ, Β. (2011). *Μια εισαγωγή στην επιστήμη του θεάτρου*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ράπτου, Ε. (2014). Αναζητώντας τη Μορφή και το Περιεχόμενο. Εισαγωγή για την ελληνική έκδοση. Στο Carlson, M., *Performance. Μια Κριτική Εισαγωγή* (σσ. 13-52). Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσατσούλης, Δ. (2007). *Σημεία γραφής – Κώδικες σκηνής στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Τσίχλη, Α. (2008). *Πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες στο ευρωπαϊκό θέατρο του τέλους του 20ού αιώνα. Μια μελέτη των performances και του θεάτρου της επινόησης*. Διδακτορική Διατριβή. Καλλιθέα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών.
- Carlson, M. (2004). What is Performance? Στο Bial, H. (ed.), *The Performance Studies Reader* (pp. 70-75). London, New York: Routledge.
- Carlson, M. (2014). *Performance. Μια Κριτική Εισαγωγή*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Conquergood, D. (1995). Of Caravans and Carnivals: Performance Studies in Motion. *TDR: The Drama Review*, 39(4), 137-141.
- Conquergood, D. (2002). Performance Studies. Interventions and Radical Research. *TDR: The Drama Review*, 46(2), 145-156.
- Hsieh, H.F. & Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Performance studies. Στο Bial, H. (ed.), *The Performance Studies Reader* (pp. 43-55). London, New York: Routledge.
- Komitee, S. (χ.χ.). *A Student's Guide to Performance Studies*. Harvard Writing Project. Ανακτήθηκε από http://www.writingproject.fas.harvard.edu/files/hwp/files/peformance_studies.pdf
- McKenzie, J. (2001). *Perform or Else: From Discipline to Performance*. London, New York: Routledge.
- McKenzie, J. (2006). Is Performance Studies Imperialist? *TDR: The Drama Review*, 50(4), 5-8.
- Schechner, R. (1988). Performance Studies: The Broad Spectrum Approach. *TDR: The Drama Review*, 32(3), 4-6.
- Schechner, R. (1989). PAJ Distorts the Broad Spectrum. *TDR: The Drama Review*, 33(2), 4-9.
- Schechner, R. (1992). A New Paradigm for Theatre in the Academy. *TDR: The Drama Review*, 36(4), 7-10.